

Zbiranje gradiva o Filipu Terčelju, borcu za človekove pravice in neuradnem svetniškem kandidatu

Nova dejstva o življenju morda prvega primorskega svetnika

Duhovnik, kulturnik, narodni voditelj in antifašist Filip Terčelj je na začetku poti, ki pelje na oltar. Gradivo za začetek postopka za beatifikacijo pospešeno zbirajo in že kmalu bi utegnil Terčelj postati tudi uradni kandidat za prvega primorskega svetnika.

Zbiranje gradiva za začetek prvega škofijskega postopka za beatifikacijo v obnovljeni koprski škofiji se je začelo na pobudo skupine vipavskih duhovnikov lanskega aprila. V naslednjih mesecih se je pobudi s podpisi pridružilo več tisoč ljudi. Prepričani so, da si **Filip Terčelj** (1982-1946), primorski duhovnik, prosvetni delavec na Goriškem med obema vojnama, ki se je po konfinaciji izgnil ponovni aretaciji z begom v Jugoslavijo (1935), zasluži svetniški naziv.

Koprski škof msgr. **Metod Pirih** je zato imenoval postulatorja in vicepostulatorja, ki sta takoj začela zbirati gradivo za Terčeljevo beatifikacijo. Postulator je postal duhovnik **Primož Krečič** (50), doktor teoloških znanosti, doma iz Vrhopolja pri Vipavi, ki v Ljubljani opravlja delo duhovnega voditelja (spirituala) bogoslovcev. Pomaga mu duhovniški kolega **Bogdan Vidmar** (41), diplomirani teolog, magister pedagogike, doma s Cola nad Ajdovščino, ki je trenutno župnik v Podragi.

Dragocena pričevanja ljudi

Gradiva se je nabralo ogromno, veliko podatkov pa je povsem novih. Postavitev Terčeljevega spomenika v Šturjah, Terčeljevi dnevi v Davči, simpoziji in shodi so spodbudili ljudi, ki so Terčelja osebno poznali, da so spregovorili o svojih

spominih. Pričevanja so izredno dragocena, saj o povojnih pobojih še danes mnogi nočejo spregovoriti, dokumenti pa so zelo redki.

Krečič in Vidmar načrtujeta, da bosta kmalu zbrano gradivo predstavila škofu Pirihu, ki bo nato odločil, ali se uradni postopek za beati-

fikacijo lahko prične. To bo velik uspeh, saj postulatorji velikokrat zbirajo gradivo tudi več kot desetletje. Gradivo obsega obširnejši življenjepis in argumentacijo razlogov za svetništvo kandidata.

Z zgodovinskega stališča je zbiranje gradiva pomembno tudi zaradi odkrivanja resnice o življenjski poti duhovnika in primorskega narodnega voditelja Filipa Terčelja. Od prve knjige **Marijana Breclja**, ki jo je pred 19 leti izdalo koprsko Ognjišče, so tako odkrili kar nekaj novih dejstev.

Slabo poznana Terčeljeva fotografija, ki jo v družinskem albumu hranijo njegovi sorodniki v Grivčah

Odkrijte kipa Filipa Trčelja v Šturjah

Doslej je veljalo, da Terčelja v Ljubljani, kamor je zbežal pred fašisti, niso lepo sprejeli. A to ne drži, pove postulator Krečič. Terčelja je namreč odkril ljubljanski škof **Anton Bonaventura Jeglič** in ga poslal na študij v Nemčijo, po prvi svetovni vojni pa na Primorsko, ki je doživela italijansko zasedbo.

Zgodovinar dr. **France Dolinar** je v Ljubljani našel nekaj novih arhivskih dokumentov. "Terčelj je v času delovanja v Ljubljani v določenih krogih užival velik ugled," pove vicepostulator Vidmar. Želi si, da bi se zgodovinarji poglobili v razmere v medvojni in povojni Ljubljani: "Zanimivo bi bilo raziskati, kako so različni ljubljanski krogi gledali na Terčelja, ki je zaradi izkušnje fašizma gotovo imel poseben pogled na medvojno dogajanje v Ljubljanski pokrajini. On se je v tistem času umaknil iz vsega dogajanja, tudi iz sporov, ki so bili znotraj katoliške Cerkve. V te razprtije ni vstopal."

Krečič pravi, da je bil Terčelj tudi v Ljubljani zelo aktiven. Pomagal je dijakom, primorskim družinam, med njimi tudi

družini narodnega heroja **Toneta Tomšiča**. Po napadu sil osi na Jugoslavijo leta 1941 so ga italijanske okupacijske oblasti takoj aretirale, v času nemške okupacijske oblasti je bil pod nadzorom, ponovno pa je šel v zapor po osvoboditvi, ko so ga prijele nove jugoslovanske oblasti.

Zgodba Terčeljeve dijakinje

O "ljubljskem obdobju" je na simpoziju v Šturjah pričala tudi **Gabrijela Beličič** (91) z Opčin, ki je leta 1939 maturirala na ljubljanski poljanski gimnaziji, kjer je Terčelj poučeval nemščino in verouk. "V tistih letih je bilo v Ljubljani vse polno mladinskih organizacij. Poznali smo Mihaelovo skupino znotraj Katoliške akcije, Tomčeve mladce, Ehrlichove stražarje, Slovensko dijaško zvezo, pa Zarjane, ki so bili blizu krščanskim socialistom ... Terčelj se je tako znašel na že obdelani in posejani njivi. Organizacije so imele izdelane programe in so bile med sabo skregane, kar je bila nepopravljiva škoda, saj so vsi delali za isti cilj, narodne

in verske vrednote. Profesor Terčelj pa ni bil vsiljiv ali razdiralen do drugih mladinskih organizacij in je zato nagovarjal predvsem mlajše in neopredeljene."

Beličičeva je povedala, da so bila vrata njegovega stanovanja stalno odprta: "Vedno si je vzel čas za nas. Meni, ki sem bila brez mame, je bil v veliko oporo. Ko sem se znašla v duševni ali srčni stiski, sem šla na drugo stran mesta, potrkala na njegova vrata in se z njim pogovorila. Govorila sva tudi o narodnem vprašanju in politiki tistih dni." Beličičeva, ki je bila rojena v Ljubljani, se spominja tudi Terčeljeve odprtosti in demokratičnosti: "Kot Primo-rec je verjel Osvobodilni fronti. Nam, ki smo veliko slišali o Španiji, Rusiji in vsem, kar se je dogajalo po Ljubljani, je bila OF sicer draga, vendar smo bili zelo nezaupljivi glede njenih iskrenih namenov. Pa sva se zmenila, da se ne bova skregala, ampak se bova čez pet let ponovno usedla in si povedala, kdo je imel bolj prav." A pet let kasneje Terčelja ni bilo več med živimi.

Dejstva in govornice o umoru

Njegova likvidacija je še vedno zavita v tančico skrivnosti. A vendar se je marsikaj že odkrilo. "Oglasile so se nove priče. Pričevanja kažejo na to, da ga niso ubili takoj in 'po pomoti'. Najprej so ga skupaj z duhovnikom Francem Krašno zaprli in mučili. Šele naslednji dan, 7. januarja 1946, pa so ga v Štulčevi grapi umorili. Kdo ga je ubil in kdo je likvidacijo ukazal, še ni jasno. Marsikaj se govori, a ni preverjeno," pravi Bogdan Vidmar.

Govori se tudi, da sta Terčelja umorila likvidatorja s partizanskima imenoma **Opečeni Janez** in **Marinko**. A Vidmar za to nima trdnih dokazov. Meni tudi, da ni temeljno vprašanje, kdo je umoril Terčelja in Krašno, temveč kdo je umor naročil. "Po eni strani se zdi, da ukaz za umor ni prišel z vrha, centralnega komiteja komunistične partije v Ljubljani, ampak z lokalne ravni. Možnih motivov je več."

Vidmar meni, da je najbolj verjeten motiv, da so Trčelja ubili lokalni terenci, ker je skupaj s Krašno hotel posredovati pri oblasteh v Ljubljani za domačine, ki so jih na božični večer aretirali in zaprli na škojfeleškem gradu. "Konkretnih dokazov za to še ni. Po drugi strani pa ne moremo izključiti teze, da je odločitev za umor prišla iz slovenskega partijskega vr-

ha. To tezo podpirajo dejstva, da so revolucionarne oblasti Terčelja zaprle takoj po vojni, da je bil v stiku s pomembnimi družinami v Ljubljani (Tomšič, Breclj ...), pa tudi pričevanja, da je Kardelj med vojno in po voj-

ni pogosto zahajal v Davčo in imel stike z lokalnimi likvidatorji. Predvsem pa lahko o tem sklepamo na osnovi dejstva, da Terčelj ni bil kdorkoli, temveč je bil v času fašizma 'kulturni minister Primorske', največji 'Čeder-

mac'. Duhovnike in Cerkev pa je bilo potrebno po vojni prikazati kot izdajalce, sodelavce okupatorja in sovražnike naroda."

Vloga Franceta Bevka

Še vedno ostaja tudi nejasna vloga priljubljenega primorskega pisatelja in politika **Franceta Bevka**, na katerega se je Terčelj po osvoboditvi obrnil po pomoč, da bi se zaradi šibkega zdravja lahko vrnil na Primorsko, kjer bi poučeval v šoli. "Z Bevkom sta bila soborca za narodne pravice Primorcev v času fašizma. Ne vem, kaj se je zgodilo, a dejstvo je, da se Bevk ni javno zavzel, da bi se Terčelj lahko vrnil poučevat na Primorsko. Vprašanje je tudi, koliko moči je Bevk takrat imel. Če bi se izpostavil za Terčelja, bi verjetno tudi sam prišel v nemilost. Morda pa se je Bevk v osebnih stikih s tedanjo politično elito, pri Kardelju in Kidriču, za Terčelja dejansko zavzel, odgovor na njegovo prošnjo pa je bila likvidacija Terčelja. S tem je partijski vrh dal jasno sporočilo Bevku in drugim kulturnikom, ki so v Osvobodilni fronti zavzemali vidnejša mesta. Tako so naredili red in začrtali 'pravo smer', da ne bi bilo nikakršnih dvomov o tem, kdo ima zasluge za upor Primorske fašizmu ter kdo je na oblasti," razmišlja Vidmar.

Od Terčeljeve smrti letos

mineva 65 let. Pred letom 1990 o njegovi beatifikaciji ni bilo mogoče govoriti zaradi takratnega režima. A vendar je od padca komunizma minilo že 21 let. Zakaj se je spomin nanj začel obujati šele nedavno?

"Trije vzroki so," meni Vidmar. "Najprej, ker ni bilo jasnih podatkov glede njegove smrti. Drugi vzrok je strah med ljudmi. Tretji pa je vpetost sodobnega človeka v sedanost in premalo posluha za zgodovino. Naša zgodovina je boleča in se zato radi izogibamo

med ljudmi sprožilo velikansko navdušenje. Iz tega se je razvila pobuda za beatifikacijo. Veliko ljudi moli vsak dan v ta namen. Starejši ljudje so tudi začeli pripovedovati, kaj so jim starši, ki so Terčelja poznali, povedali o njem. Spomin se je začel obujati," doda podraški župnik.

O Terčelju se je v javnosti začelo razpravljati v času, ko je ajdovski župan **Marjan Poljšak** nasprotoval postavitvi njegovega kipa na 'šturskem placu', Cankarjevem trgu. Najbolj ga je na-

"Po eni strani se zdi, da ukaz za umor ni prišel z vrha, centralnega komiteja komunistične partije v Ljubljani, ampak z lokalne ravni. Možnih motivov je več."

vprašanjem druge svetovne vojne in povojnih pobojev. V značaju našega naroda je, da ne sprejemamo ljudi, ki izstopajo. Tudi ko smo začeli pobudo, je bilo med ljudmi v Cerkvah ogromno skeepse in dvomov. Sedaj je drugače. Prišlo je do preobrata in ljudje so postali navdušeni. Na nedavni pohod po Terčeljevi poti je prišlo veliko ljudi, pa tudi konjeniki in gasilci. Kot nekakšen poklon velikemu človeku."

O preobratu lahko po Vidmarjevih besedah govorimo tudi zaradi akademije, ki jo je v Šturjah organizirala **Marija Pegan**. Na njej so spregovorile nove priče. "To je

mreč motilo, da je bronasti kip **Mirsada Begića** v nadnaravni velikosti. Najprej so se temu uprli Šturci, nato pa so župana preglasovali občinski svetniki. Odkritje kipa je bilo pravi ljudski praznik.

Ima potemtakem pobuda za beatifikacijo tudi politično ozadje? Vidmar to odločno zanika. "Tu gre za dve povsem različni stvari. Eno je postavitve spomenika, ki so mu botrovali pravni spori med ajdovskimi občinskimi svetniki in županom, povsem nekaj drugega pa je obujanje spomina na Filipa Terčelja kot vzornika sedanjega človeka. Lahko pa

Foto: osebni arhiv

Primož Krečič: "Danes nimamo pravega odnosa do naroda, družbe, občin vrednot in Cerkve, zato nam lahko Terčelj, ki ne nastopa v imenu ideologije, veliko pove. Terčelj je v moči svoje vere za te vrednote dal svoje življenje."

Foto: Tino Mamić

Bogdan Vidmar: "V času fašizma na Primorskem se je Terčelj boril za svoboščine in človekove pravice, med katere spada tudi pravica govoriti v materinščini. V Ljubljani se je boril za pravice duševnih bolnikov. V Davči pa se je boril za pravice zapornikov. Vedno mu je bil v ospredju človek. Ni se boril za svoje ideje, ampak za ljudi."

rečemo, da je župan Marjan Poljšak z nasprotovanjem postavitvi kipa spodbudil ljudi, da so se nad Filipom Terčeljem navdušili."

Zakaj toliko svetnikov

Katoliška cerkev ima svetnike kot priprošnjike pri Bogu in jih ljudem postavlja za

zgled. Ker so srednjeveške svetniške legende velikokrat neprepričljive, včasih pa tudi na zelo trhljih nogah, se ljudje bolj navdušujejo nad novimi, sodobnimi obrazi. Prejšnji papež **Janez Pavel II.** je tako v svojem pontifikatu razglasil kar 484 svetnikov in 1337 blaženih. Danes najdemo v katoliškem koledarju po tri svetnike za vsak dan. Vseh skupaj je več kot 10.000. Natančno število niti ni znano. Slovenskih kandidatov za svetnike je okoli 60, v zadnjih letih pa so stopnjo blaženosti dosegli štirje.

Mora torej vsaka vas dobiti svojega svetnika? Vidmar se ob vprašanju nasmehe: "Ne gre samo za to, da bi dobili novega svetnika in s tem dohiteli škofiji Maribor in Ljubljana. Terčelj odkriva našo, primorsko in krščansko identiteto. Vse njegovo delovanje izhaja iz vere, ki pa ni bila zaprta v cerkve in zakristije, ampak povezana z življenjem. Zato je povsem logično, da se je Terčelj boril za človekove pravice. Za zgled je lahko vsem, ne samo kristjanom, saj mu ni bilo vseeno, kaj se dogaja z družbo na socialnem, gospodarskem, šolskem in političnem področju. Če je vera prava, človeku pomaga najti konkretne rešitve na vseh teh področjih. V laični državi imamo vsi pravico in dolžnost, da se ukvarjamo z vsemi deli družbe. Tudi kristjani."

TINO MAMIĆ

Slovenski svetniški kandidati

Primorskih dvanajst

Čast oltarja in prvo stopnjo svetništva so doslej med Slovenci dosegli le Anton Martin Slomšek, Lojze Grozde ter "drinski mučenki", redovnici Marija Krizina Bojanc in Marija Antonija Fabjan. To pomeni, da jih poslej naslavljamo blaženi in njihove podobe lahko postavimo na oltar.

Edina svetnica slovenskega rodu je sv. Ema Krška, karantanska kneginja. Novih slovenskih kandidatov za svetnike pa je okrog 60.

Na Primorskem na neki način že imamo svoje svetnike. V antiki je to sv. **Nazarij** ali Lazar, po legendi rojen v Borštu pri Kopru konec 5. stoletja po Kristusu. A zgodovinarji obstoju tega svetnika dvomijo, ker gre za tradicijo, utemeljeno na legendi. Podobne velja za blaženega **Elia** iz Koštabone, ki naj bi bil umrl leta 56. Kakorkoli, tudi če bi se v prihodnosti našel kak zgodovinski dokaz za resnični obstoj obeh svetnikov, pa nikakor ne gre za Slovence. Isto velja tudi za **Francesca Bonifacia** (1912-1946), Italijana iz Pirana, ki je bil pred tremi leti razglašen za blaženega. Postopek je sprožila tržaška škofija.

Je pa bil slovenskega porekla blaženi **Monald Koprski** (1208-1278), frančiškan in pomemben evropski filozof. Težava njegovega svetništva je, da naziva blaženi ni dobil v uradnem postopku. Častijo ga le v frančiškanski tradiciji.

Tu je še duhovnik, teolog, filozof, poliglota in astronom **Jakob Ukmar** (1878-1971). Na tržaški škofiji so postopek za blaženega že končali in vlogo poslali v Vatikan. Čeprav gre za Slovence, pa ga uradno kot zamejca štejejo za italijanskega kandidata.

Med Primorci je poleg **Filipa Terčelja** še kar nekaj kandidatov za svetnike. Med njimi so trije duhovniki, vsi pa so žrtve medvojnega in povojnega nasilja. To so:

► **Marica Nartnik**, učiteljica, rojena v Kozarščah pri Tolminu (1905-1942)

► **Ivan Bric**, družinski oče iz Dornberka (1896-1943)

► **Veronika Lestan**, vzgojiteljica iz Mirna (1908-1943)

► **Ladislav Piščanec**, primorski duhovnik in pesnik (1914-1944)

► **Ludvik Sluga**, kaplan v Cerknem (1917-1944)

► **Amalija Purgar**, gospodinja iz Cerkna (1914-1944)

► **Jože Brecelj**, mizar iz Žapuž pri Ajdovščini (1885-1944)

► **Gizela Lavrenčič**, kmečka gospodinja iz Robidišča pri Kobaridu (umrla 1944)

► **Emil Kete**, semeniščnik iz Dolenj pri Ajdovščini (1924-1944)

► **Ciril Lisjak**, družinski oče iz Saksida pri Dornberku (1897-1945)

► **Narte Velikonja**, pisatelj, rojen na Predmeji (1891-1945)

► **Izidor Zavavlav**, župnik iz Gorenjega Polja pri Anhovem (1909-1946)

Postulator, ki zbira o njih gradivo za betifikacijski postopek, je **Simon Lorber**, župnik v Šmartnem v Tuhinju. Pravi, da ima ogromno dela, ki lahko traja tudi desetletje.

TAM